

Novobanskí uhliari

Dávno zabudnuté, hoci na okolí Novej Bane v minulosti pomerne rozšírené zamestnanie je uhliarstvo, ktoré malo úzku súvislosť s baníckou a hutníckou činnosťou.

Drevené uhlie bolo pôvodne používané pri rozpájaní vyťažených hornín, ktoré sa potom drvili v bankských mlynoch. V hutníctve zasa predstavovalo jediný redukčný prostriedok.

Doteraz jediná známa fotografia novobanských uhliarov sa nachádza v zbierkovom fonde Pohronského múzea

Dejinami uhliarstva sa veľmi podrobne zaoberal historik PhDr. Alexander Zrebený vo svojom rozsiahlom príspevku, zverejnenom v roku 1985 v 13. ročníku zborníka, vydávaného vtedajším Lesníckym drevárskym a poľovníckym múzeom v Antole.

Najstaršia písomná zmienka o novobanských uhliaroch pochádza už z 1. tretiny 16. storočia (1523) a sporadické správy sa objavujú i zo 17. storočia. Uhliari, podobne ako baníci boli chránení mnohými osobitnými panovníckymi

nariadeniami. Jedno z nich – nariadenie Ferdinanda I. z roku 1545 zakazovalo Tekovskej stolici vyberať od uhliarov dane a odvádzať ich pre vojsko.

Novobanskí uhliari svojou produkciou zásobovali napríklad striebornú hutu v Žarnovici, šmelcovaciu hutu v Hodruši a popritom sa usilovali potajme predávať uhlie novobanským i okolitým kováčom, ktorí ho tiež nutne potrebovali k svojmu remeslu. Zachovali sa dokonca i správy o kováčoch, ktorí skúšali sami tajne vyrábať drevené uhlie, za čo boli potrestaní väzením.

Aký bol vlastne uhliarsky „fortiel“? Drevené uhlie bolo vypaľované v milieroch, v ktorých drevo prechádzalo procesom suchej destilácie. Postaviť milier tak aby mal dostatočný ťah a aby v ňom drevo nezhorelo si vyžadovalo veľkú zručnosť.

Ilustračné zábery – zdroj web - www.petrofaszen.hu

Samotné miliere – to boli hromady dreva uloženého okolo stredových kolov. Od stredu kládli uhliari polená s určitým sklonom, kým postupne nevznikol polguľovitý tvar. Drevo v strede bývalo hrubšie, smerom k povrchu stále tenšie a priestor medzi polenami vyplňali haluze a uhoľný prach. Potrebný prístup vzduchu bol zabezpečený obvodovými otvormi s raždím, uloženým na spodnom okraji miliera. Celý jeho povrch bol pokrytý vrstvou dreveného uhlia. Milier sa

zapaľoval od stredu, na čo slúžil otvor na zapaľovanie, siahajúci až ku stredovému kolu, kde boli uložené triesky na podpaľovanie.

Obdobím najväčšieho rozmachu novobanského uhliarstva bola 2. polovica 18. storočia. Uhliarov výdatne zásobovali drevorubači. V rozpätí jedného desaťročia (1770-1780) sa v novobanských lesoch len za účelom výroby dreveného uhlia vyťažilo takmer 126 000 m³ dreva a uhliarska produkcia predstavovala vyše 91 400 m³ uhlia. Takáto obrovská spotreba musela byť zabezpečovaná i výrubom v lesoch okolo Kláku.

Hlavný komorskogrófsky úrad sa usiloval problém vyriešiť i nákupom dreva z neďalekého topolčianskeho panstva – z oblasti Inovca a Veľkej Lehoty.

Počet uhliarov býval pohyblivý a závisel od dopytu zo strany spomenutých hút. Z roku 1764 sa zachoval záznam, z ktorého sa dozvedáme, že v novobanských lesoch sezónne pracovalo 42 uhliarov. Títo sa v zimných mesiacoch živilí poväčšine z domáceho chovu dobytká. V záujme ochrany pred konkurenciou Banská komora vyhradila výrobu v našich lesoch výlučne domácim uhliarom.

Uhliarstvo a s ním súvisiace drevorubačstvo tvorilo zdroj obživy mnohých rodín z novobanských Štálov a z obcí Veľká a Malá Lehota. Životná úroveň rodín uhliarov bola nízka, odmeňovaní boli poskromne podľa počtu smien a počtu zhotovených milierov. Pri tejto namáhavej a nebezpečnej práci pomáhali nezriedka aj ženy a deti.

Kolektív autorov: Katarína Konečná, Mária Bakošová